

Modern Arap Edebiyatında Polisiye Romanı: Tarihsel Gelişimi ve Teknik Özellikleri

The Detective Novel in Contemporary Arabic Literature: Historical Development and Technical Features

Ethem DEMİR

Doç. Dr., Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati
Anabilim Dalı

Assoc. Prof. Dr., Siirt University Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Department of Arabic Language and Rhetoric

e-posta: ethemdemir84@gmail.com

Orcid: 0000-0002-4877-7578

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17 Eylül / September 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27 Ekim / October 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 25 Aralık / December 2024

Atıf / Citation: Demir, Ethem. "Modern Arap Edebiyatında Polisiye Romanı: Tarihsel Gelişimi ve Teknik Özellikleri". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (Aralık 2024), 23-37. <https://doi.org/10.34085/buifd.1551812>.

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. **Plagiarism:** This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected. web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buifd>

Öz

Batı romanından yapılan tercümelemlerle ilk olarak ortaya çıkan Arap romanı, Arap edebiyatçıların gayretleriyle hızlı bir şekilde gelişmiştir. Geliştikçe farklı türlere ayrılan Arap romanı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir roman türü olan polisiye roman türünü de bünyesine katmıştır. Tıpkı genel roman sanatı gibi Arap polisiye roman türü de ilk olarak Batı edebiyatında ortaya çıkmış akabinde de tercüme faaliyetleriyle Arap edebiyatına girmiştir. Başta Fas, Cezayir ve Mısır olmak üzere çeşitli Arap ülkelerinden edebiyatçıların çabalarıyla daha sonra gelişmeye başlayan Arap polisiye romanı, özellikle doksanlı yıllarda önemli bir aşamaya gelmiştir. İfade edilen söz konusu önemli ilerlemeye rağmen çeşitli nedenlere bağlı olarak Arap polisiye romanı Batı polisiye romanına kıyasla biraz zayıf kalmıştır. Söz konusu nedenlerin başında da polisiye romanın ihtiyaç duyduğu özgür bir ortamın Arap ülkelerinde bulunmaması, Arap edebiyatçıların polisiye romanına karşı olumsuz düşünceler taşıması ve Arap roman yazarlarının polisiye roman yazımı için gerekli birikime sahip olmaması şeklinde olduğu görülmüştür. Kaleme alınan bu makalede polisiye romanın ana vatanı konumundaki Batı edebiyatındaki doğuş ve gelişiminin ardından Arap edebiyatındaki doğuş ve gelişim süreçlerine değinilmiş, akabinde de Arap polisiye romanlarının kendine has temel yapı unsurlarına değinilmiştir. Genel manada Arap polisiye romanların kısa bir teknik analizinin de yapıldığı bu makale çalışmasında Arap polisiye romanlarında zaman, mekân ve karakter gibi hususlara değinilmiştir. Bu kapsamda Arap polisiye romanlarındaki zaman, mekân ve karakterlerin ne şekilde işlendiğine bakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Arap Edebiyatı, Roman, Arap Romanı, Polisiye Roman

Abstract

The Arabic novel, which first emerged with translations from Western novels, developed rapidly with the efforts of Arab writers. The Arabic novel, which developed into different genres, also included a new genre, the detective novel, after World War II. Just like the general art of the novel, the Arabic detective novel first emerged in Western literature and then entered Arabic literature through translation activities. The Arabic detective novel, which later began to develop with the efforts of writers from various Arab countries, especially Morocco, Algeria and Egypt, reached an important stage especially in the nineties. Despite the significant progress expressed, the Arab detective novel remained somewhat weak compared to the Western detective novel due to various reasons. The main reasons in question were the lack of a free environment that detective novels needed in Arab countries, the negative thoughts of Arab writers towards detective novels and the lack of knowledge required by Arab novel writers to write detective novels. In this article, the birth and development of the detective novel in Western literature, which is its homeland, is discussed, followed by the birth and development processes in Arabic literature, and then the basic structural elements specific to Arabic detective novels are discussed. In this article, which also provides a brief technical analysis of Arabic detective novels in general, issues such as time, place and character in Arabic detective novels are discussed. In this context, how time, place and characters are handled in Arab detective novels has been examined.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Literature, Novel, Arabic Novel, Arab Detective Novel

Giriş

Polisiye roman türünün tarihsel süreç içerisinde geride bırakmış olduğu doğuş ve gelişim süreçlerine değinmeden önce kelime ve kavram olarak taşıdığı anlama değinmek yerinde olacaktır. Polis lafzına kelime anlamı olarak bakıldığında “Şehrin idaresi” anlamına gelen pûlîtiyâ kelimesinden geldiği görülmektedir. Ancak bu kelime, daha sonra şehrin güvenliğini sağlamaya çalışan silahlı özel birim anlamında kullanılmıştır.¹

Konuya kavram anlamı noktasında bakıldığında ise polisiye roman türünün çeşitli şekilde tanımlandığı görülmektedir. Polisiye roman türü için yapılan tanımların başında İngiliz polisiye roman yazarı Julian Gustave Symons’ın yaptığı şu tanım gelmektedir:

“Polisiye romanı, ana konusu işlenen suçun faili ve söz konusu suçun işlenme sebeplerinin ortaya çıkarılması olan kurgusal edebî yazım türüdür.”²

Polisiye roman için yaptığı tanımın devamında ilgili roman türünün temel unsurlarına da değinen Symons, polisiye roman türünün temel unsurlarının şunlar³ olduğunu belirtmiştir:

- Suç: Sebepleri ve gerçekleştirme yöntemi gizemli olan eylemdir.
- Suçlu: İşlediği suçun delil ve gerekçelerini kurnazca gizlemeye çalışan ve başkalarını töhmet altında bırakmak için uğraşan kötü kişidir.
- Dedektif / Soruşturmacı: Zekice çeşitli yöntemler kullanarak işlenen suçu çözmeye ve gerçek suçluyu ortaya çıkarmaya çalışan araştırmacı kişidir.

Verilen bilgilerden de görüldüğü üzere Symons, polisiye roman türünün üç temel unsur üzerine inşa edildiğini belirtmiştir. Bunlar da sırasıyla çeşitli yönleriyle karanlıkta kalan suç, izini kaybettirmeye çalışan suçun faili ve suçlunun peşine düşmüş olan soruşturmacıdır.

Kaleme alınmış bu makale çalışması, Arap edebiyatında polisiye roman türünü ele almaktadır. Bu anlamda Türk edebiyatında pek bir çalışma söz konusu değildir. Arap edebiyatında ise bazı polisiye romanların tahliline ilişkin makale, yüksek lisans ve doktora düzeyinde muhtelif çalışmalar söz konusu olsa da Arap edebiyatında polisiye roman türünün tanıtımına ilişkin doğrudan pek bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bakir olduğu görülen bu alanda bir makale çalışmasının yapılması yerinde olduğuna kanaat getirilmiştir.

Çözümleme ve tahlil etme bağlamında Arap polisiye romanlarına değinen Arap edebiyatındaki çalışmalar, özetle şunlardır:

- Fiktûr Sahâb, “er-Rivâyetü'l-Bûlisiyye” *Mecelletü'l-Kâfile* 59/5 (Ekim 2010).
- Dersâvî Sihâm, *Bünyetü't-teşkîli ve'd-dilâleti fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyyeti'l-arabiyyeti* (Cezayir: Batna Üniversitesi, Arap Dil ve Edebiyatı Fakültesi, Doktora Tezi, 2019).
- Âdil Nîl, *er-Rivâyetü'l-muhaberâtiyye fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-hadîs* (Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2017).

¹ Fiktûr Sahâb, “er-Rivâyetü'l-Bûlisiyye” *Mecelletü'l-Kâfile* 59/5 (Ekim 2010), 102.

² Dersâvî Sihâm, *Bünyetü't-teşkîli ve'd-dilâleti fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyyeti'l-arabiyyeti* (Cezayir: Batna Üniversitesi, Arap Dil ve Edebiyatı Fakültesi, Doktora Tezi, 2019), 7.

³ Sihâm, *Bünyetü't-teşkîli ve'd-dilâleti fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyyeti'l-arabiyyeti*, 7.

- Mahmûd Kâsım, *er-Rivâyetü'l-bûlîsiyye: el-İbdâ'u'l-edebîyye ve'l-cerîme* (b.y.: Müessesetü Vukâleti's-Sehâfeti'l-Arabiyye, 2020).
- Ali Munin, *"Şa'riyetü hitâbi'r-rivâiyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Meğâribiyye – Dirâsa sosyonakdiyye- Li Nemâzice rivâiyye muhtara"* (Cezayir: Cezâir Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2018).
- Büşra eş-Şemâlî, *"er-Rivâyetü'l-bûlîsiyye medhel ile'n-nezariyyeti ve't-tarîh" Cezayir Kalma Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2017).
- Necvâ Kuraybî- Cuheyde Merâcî, *"el-Bunyetü's-serdiyye fi rivâyeti'l-pûlîsiyyeti'l-Cezairiyye Sekarât necme Li Emel Bûşârib"* (Cezair: Muhammed Sıddık b. Yahya Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018).
- Hüseyin Duhû, *"el-Edebu'l-muvâzî fi'l-edebî'l-Arabî: İşkâliyyetü'l-mefhûmi ve'n-nazariyye dirâse fi'l-kitâbeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye" Mecelletü Mekâlid* 9 (Eylül 2015).
- Bûşuayb es-Sâvurî, *"Mufârakatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye" Mecelletü'l-fusûl* 76 (Haziran 2009).
- Mesud Mehcûb, *el-Mehki'l-bûlîsiyye fi rivâye 'ihtivâl-hâmid li Nebîl Fârûk* (Cezayir: Biskra Muhammed Hayder Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).
- Henân b. Kırât, *"Ontolojiye Rivâyeti'l-bûlîsiyye", Kalme Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Dergisi* 21 (Aralık 2017).
- Zeyneb Terâke, *eş-Şehsiyye fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyye Nilûfer Esoed: li Mîşel Busî inmuzec*, (Cezayir: Biskra Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 2021).
- Abdurrahman el-Gânimî, *"el-Hûtü'l-'amâ ve siyeğu'l-hakiyyi ve mukevvinâtihi fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyye", Mecelletü Fusûl* 76 (Ağustos 2009).
- Sad 'Avde Hasan 'Udvâni, *eş-Şahsiyye fi a'mâli Ahmed Refik 'Avad er-rivâiyye: Dirârese fi Dev'i'l-Menâhici'n-Nakdiyye*, (Gazze: Gazze İslâm Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

İlgili edebiyat kapsamında Arap polisiye romanını birkaç bölümde ele alan makalemizin ilk bölümünde Batı edebiyatında polisiye roman türünün doğuş ve gelişim süreçlerine çeşitli açılardan değinilmiştir. Polisiye roman türünün Arap edebiyatındaki doğuş ve gelişim süreçlerine değinen ikinci bölümde ise söz konusu süreçlere yakından odaklanılmıştır. Arap polisiye romanlarının ele alındığı üçüncü bölümün akabinde ise Arap polisiye romanının unsurlarına değinilmiştir. En nihayetinde ise muhtelif açılardan Arap polisiye romanların teknik analizi yapılmıştır.

1. Batı Edebiyatında Polisiye Roman Türünün Doğuş ve Gelişimi

Polisiye roman türünün doğuş ve gelişim sürecine değinmeden önce bu edebî türün önemine değinmek konunun farklı boyutlarıyla daha net anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Konuya belirtilen zaviyeden bakıldığında öncelikle roman sanatının edebî türler içinde çok önemli bir yer edindiği görülmektedir. Zira yüzyıllar boyunca Arap divanı olma hüviyetine sahip Arap şiirinin yerini Arap roman sanatına bıraktığı iddiası birçok kişi tarafından artık kabul görmektedir.⁴

Arap romanı genelinden polisiye romanı özeline bakıldığında polisiye roman türünün de

⁴ 'Âdil Nîl, *er-Rivâyetü'l-muhaberiyye fi'l-edebî'l-Arabiyyi'l-hadîs* (Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2017), 9.

özellikle son yıllarda çok önemli bir mesafe katettiği, bu minvalde yazılan romanların geniş okuyucu kitlesi tarafından büyük bir ilgi gördüğü⁵ ve polisiye dizilerinin yüksek izlenme oranları bu manada söylediklerimizi desteklediği görülmektedir.

Polisiye roman, köken olarak roman türünün tamamında olduğu gibi batı edebiyatının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim polisiye romanının gerek Batı'da doğmuş gerekse de Batı'da daha çok yayılmış olması bu polisiye romanının kökeni hakkında açıklayıcı bilgiler vermektedir.

Polisiye roman türünün doğuş tarihi hakkında farklı görüşler dile getirilmektedir. Ancak genel kanaate göre polisiye roman türü, Avrupa'daki sanayi devriminin akabinde doğmuştur. Nitekim sanayi devriminin tamamlanmasıyla beraber insanlar köyden kente yoğun bir şekilde göç etmeye başlamışlardır. Bu ortamda şehirdeki nüfusun artması, milli gelirin artışına paralel olarak yaşam standardının yükselmesi ve işçi ve sermaye sahipleri arasında çeşitli gerginliklerin yaşanması, birçok suç örgütünün ortaya çıkması ve çeşitli gizemli suçların işlenmesine yol açmıştır. Sanayi devrimiyle beraber polisiye romanlarında kullanılan birçok suç ve soruşturma aracı da üretilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, polisiye roman türünün belirginlik kazanmasına katkıda bulunmuştur.⁶ Her Edebî sanatın bir arka planı olduğu gibi polisiye roman türünün doğuşunun da arka planını Avrupa'daki sanayi devriminin sonrasında yaşanan gelişmeler teşkil etmektedir.

Batı edebiyatında polisiye romanının ilk örneklerinin hangisi olduğu hakkında çok ciddi tartışmalar söz konusudur. Nitekim kimileri bu edebî türü, Fransız yazar Voltaire (1778) ile başlatmışlardır. Bu iddia sahipleri de Voltaire'nin kaleme almış olduğu suç ve suçluyu çözmeye çalışan bir içeriğe sahip *Zadig* adlı romanını örnek olarak göstermişlerdir. Polisiye romanın ilk örneklerine ilişkin bu ve benzeri muhtelif söylemlere rağmen genel kabul gören anlayışa göre ilk örnek Amerikalı şair ve edebiyat yazarı Edgar Allan Poe'nun (1849) kaleme aldığı *Double Assassinat dans la rue Morgue* (Morgue Sokağı'nda Çifte Cinayet) (1841) adlı romandır.⁷ Pou'nun bu minvalde yazdığı *Le mystère de Marie Roger* (Maktel Mârî Rogir) (1842) ve *La lettre volée* (er-Risâletü'l-masrûka) (1844) adlı romanları da bu alanın öncü çalışmalarıdır.⁸

Allan Poe'den sonra Batı edebiyatında polisiye roman türünün hızlı bir şekilde yükselişe geçtiği bir dönem söz konusudur. Zira bu dönemde önemli polisiye roman yazarları tarafından güzel çalışmalar ortaya konulmuş ve polisiye romanı artık Amerika coğrafyasından Avrupa'ya intikal etmiştir. Bu dönemde Avrupa'daki öncü polisiye roman yazarlarına bakıldığında ilk olarak Fransız yazar Emile Gaboriau'nun geldiği görülmektedir. *L'affaire Lerouge* (1863) adlı polisiye romanıyla alana erken bir dönemde giriş yapan Gaboriau'nun ardından *Sherlock Holmes* adlı meşhur polisiye romanın yazarı Arthur Conan Doyle⁹ (1930) gibi bu alanın dâhilerinden birinin geldiği görülmektedir.

⁵ Mahmûd Kâsım, *er-Rivâyetü'l-bûlîsiyye: el-İbdâ'u'l-edebîyye ve'l-cerîme* (b.y.: Müessesetü Vukâleti's-Sehâfeti'l-Arabiyye, 2020), 21.

⁶ Ali Munin, "*Şa'riyyetü hitâbî'r-rivâiyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Meğâribiyye – Dirâsa sosyonakdiyye- Li Nemâzice rivâiyey muhtara*" (Cezayir: Cezâir Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2018), 14.

⁷ Munin, "*Şa'riyyetü hitâbî'r-rivâiyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Meğâribiyye – Dirâsa sosyonakdiyye- Li Nemâzice rivâiyey muhtara*", 16; Sahâb, "*er-Rivâyetü'l-Bûlîsiyye*", 88.

⁸ Büşra eş-Şemâli, "*er-Rivâyetü'l-bûlîsiyye medhel ile'n-nezariyyeti ve't-tarih*" *Cezayir Kalma Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2017), 279.

⁹ Sahâb, "*er-Rivâyetü'l-Bûlîsiyye*", 89; Şemâli, "*er-Rivâyetü'l-bûlîsiyye medhel ile'n-nezariyyeti ve't-tarih*", 279.

Batı polisiye romanı - yukarıda belirtildiği gibi - temeli Avrupa'daki sanayi devrimi sonrası gelişmelere dayanıyorsa da esasen altın çağı her iki cihan harbinden sonraya denk gelmektedir. Yaşanan dünya savaşlarından sonra doğan güvenlik boşluğu, birçok suçun yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Bu suçlar da polisiye romanları için gerekli malzemeyi ziyadesiyle vermiştir.¹⁰

Batı edebiyatında polisiye roman türünün altın çağını yaşamasına vesile olan özellikle dört edebiyatçının çabaları ayrıca takdire değerdir. Söz konusu roman yazarları: Agatha Christie (1976), Doroty L.Sayers (1957), Nagio Marsh (1982) ve Margery Allingham (1966)'dir. Yazdıkları önemli çalışmalarla Batı polisiye romanının altın çağını yaşamasına önemli katkı sunan bu yazarlar bu alanın duayenlerinden olmuşlardır. Bu yazardan özellikle Agatha Christie'den ayrıca bahsedilmesi gerekir. Zira polisiye roman türüne yaptığı katkılar, konuyla ilgilenenlerin dikkati özellikle çekmektedir. Bu alandaki ciddi katkıları sebebiyle birçok kişiye örnek olan Christie'nin polisiye roman alanında yazmış olduğu birçok romanından özellikle *Cerîmetü fi kitâri's-şevki's-serî* (1934), *Mevtün 'ala'n-Nîl* (1937) ve *Sümme lem ye'ud hunâke ehad* (1939) adlı romanları alana ciddi katkı sağlamaktadır.¹¹

2. Arap Edebiyatında Polisiye Roman Türünün Doğuş ve Gelişimi

Öncelikle şunu açıkça belirtmek gerekir ki: Polisiye roman türü, Batı edebiyatında gelişim gösterdiği gibi Arap edebiyatında aynı gelişimi gösterememiştir. Bu roman türünün Arap edebiyatında diğer roman türlerine göre kısmen zayıf kalmasıyla ilgili muhtelif gerekçeler dile getirilmiştir. Nitekim Filistinli edebiyat yazarlardan biri olan Nimet el-Hâlidî, polisiye roman türünün Arap edebiyatında zayıf kalmasını Arap coğrafyasının bilgi, teknoloji, felsefe ve sosyoloji açısından geri kalmasına bağlarken Mısırlı roman yazarı İbrahim Aslan ise bu durumu Arap toplumunda sağlıklı işleyen bir soruşturma ortamı ve araçlarının bulunmamasına bağlamıştır. Aslan'ın bu anlamda dile getirdikleri şunlardır:

“Suç işlendikten sonra bu suçun ortaya çıkarılmasını sağlayacak teknikler, araç gereç ve objektif bir soruşturma bulunmadığı için polisiye romanı, Arap roman okuyucuları tarafından ütöpik bir şey olarak görülüyor.”¹²

Polisiye romanının Batı edebiyatına nispeten Arap edebiyatında biraz geri kalmış olmasını gerekçelendirme bağlamında Gerek Hâlidî gerekse de Aslan'ın varmak istedikleri ortak nokta şudur: Genel manada Arap toplumunda Polisiye romanı için gerekli olan şartların mevcut olmamasıdır. Bu şartlar da: sağlıklı işleyen bir soruşturma, bu soruşturmayı destekleyecek güçlü bir irade, bunu yürütecek dürüst bir kadro ve soruşturma esnasında gerekli olan araçlardır.

Bazı Arap edebiyatçılar da polisiye roman türünün Arap edebiyatında kısmen zayıf kalmış olmasını daha farklı sebeplere bağlamışlardır. Nitekim Faslı edebiyat yazarı Bûşuayb es-Sâvurî'nin bu anlamda dile getirdiği sebepler dikkat çekicidir. Sâvurî, söz konusu roman türünün zayıf kalmış

¹⁰ el-Haliç, “Rivâyetü't-tekalubâtî'l-ictimaiyye” (Erişim 4 Haziran 2024); Necvâ Kuraybî- Cuheyde Merâcî, “el-Bunyetü's-serdiyye fi rivâyeti'l-pûlisiyyeti'l-Cezairiyye Sekarât necme Li Emel Bûşârîb” (Cezair: Muhammed Sıddık b. Yahya Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 15.

¹¹ el-Haliç, “Rivâyetü't-tekalubâtî'l-ictimaiyye” Kuraybî- Merâcî, “el-Bunyetü's-serdiyye fi rivâyeti'l-pûlisiyyeti'l-Cezairiyye Sekarât necme Li Emel Bûşârîb, 15.

¹² Hüseyin Duhû, “el-Edebu'l-muvâzî fi'l-edebî'l-Arabî: İşkâliyyetü'l-mefhûmi ve'n-nazariyye dirâse fi'l-kitâbeti'l-bûlisiyyeti'l-Arabiyye” *Mecelletü Mekâlid* 9 (Eylül 2015),52-53.

olmasını şu üç sebebe dayandırmaktadır:¹³

- Edebiyata hâkim elit kesimin, polisiye roman türünü marjinal bir roman türü olarak görüp, edebî değeri yüksek bir ürün olarak değerlendirmemesi
- Polisiye roman türünün gelişimini engelleyen sosyolojik, siyasi ve ideolojik kalıp düşüncelerin Arap edebiyatına hâkim olması
- Kanunlar, suç bilimi ve suça yönlendiren sebeplerin Arap edebiyatçılar tarafından bilinmemesi

Sâvurî söz konusu üç sebepten dolayı, Arap edebiyatçıların polisiye roman yazımından biraz uzak kaldığını belirtmiştir. Sâvurî'nin dile getirdiği bu üç sebebin ortak noktası ise işaret edilen roman türüne karşı beslenen ideolojik düşünceler ve bu yazım türünü yazacak birikimin Arap edebiyatçılarda olmamasıdır.

Batı edebiyatına nispeten Arap edebiyatında polisiye romanın biraz daha zayıf kalmış olması, bu roman türünün Arap edebiyatında hiç bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim Arap edebiyatında bu roman türüne ait çok önemli çalışmalar ortaya konulmuştur. Moritanyalı yazar Musa Old İbnü'nün *el-Hubbu'l-mustehîl* (1984), Mısırlı roman yazarı Sâlih Mursî'nin *Küntü Câsûsen fi İsrâil: Rafet el-Heccân* (1986), Memdûh Adnân'ın *A'dâi* (2000), Filistinli yazar Gassân el-Kenefânî'nin *Men katele Leylâ el-Hâyik* (1987), Faslı roman yazarı Mîlûdî Hamdûşî'nin *Ümmü Târik* (1999), Lübnanlı roman yazarı Nehâ Tabbâre Hamûd'un *el-Vechu's-sâlisu li'l-hubbi* (2001), adlı romanları önemli Arap polisiye romanlarıdır.

Polisiye roman türünün Arap edebiyatına giriş konusuna tekrar değinilecek olursa polisiye romanlarının Arap edebiyatına ilk girişleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı polisiye romanlarından yapılan tercümelemlerle olmuştur. Söz konusu savaş ortamının getirdiği moral bozukluğuna adeta iyi gelebilecek şekilde bir dürtü ile birçok Batı polisiye romanı ilk olarak Arap gazetelerinde yayınlanmıştır.¹⁴ Ancak daha sonra gelen özellikle Mısır, Cezayir ve Faslı edebiyatçıların yazdığı romanlarla bu edebî tür, ciddi ilerleme kaydetmiştir. Özellikle doksanlı yıllarda Faslı roman yazarlarından Mîlûdî Hamdûşî ve Abdulilah Hamdûşî'nin edebî çalışmalarıyla bu roman türü, bir sıçrama yapmıştır.

3. Arap Polisiye Romanları

Arap edebiyatçıları, konunun daha iyi anlaşılması açısından Arap polisiye romanı örneklerini dört farklı başlıkta ele almışlardır. Bunlar da "casusluk konulu polisiye romanları, geleneksel polisiye romanları, bazı unsurları itibari ile polisiye romanlarına benzeyenler ve olay örgüsü itibari ile polisiye romanlarına benzeyenler" şeklindedir.¹⁵

3.1. Casusluk Konulu Arap Polisiye Romanları

Arap polisiye romanlarından biri casusluk konulu romanlardır. Bu tür romanlar da daha çok Arap-İsrail çekişmesinden ilham alan romanlar olmuştur. Bu romanların başında daha önce kendisine

¹³ Bûşuayb es-Sâvurî, "Mufâarakatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye" *Mecelletü'l-fusûl* 76 (Haziran 2009), 77.

¹⁴ Sihâm, *Bünyetü't-teşkîli ve'd-dilâleti fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-arabiyyeti*, 35.

¹⁵ Sâvurî, "Mufâarakatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye", 70-72

işaret edilen *Küntü Cäsûsen fi İsrâil: Rafet el-Heccân* adlı eser gelmektedir. Sâlih Mursî tarafından kaleme alınan bu eser, İsrail istihbaratı olan Mossad'ın içine sızmayı başaran Mısırlı bir gencin hikayesini konu almaktadır. Bu anlamda yazılan romanlardan bir diğeri de *A'dâi* adlı romandır. Memdûh Adnân tarafından yazılan bu eser, yirminci asrın başından sonuna kadarki geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. İşgalci İsrail'in Filistin'de yaptığı suçlara değinen roman,¹⁶ casusluk konulu önemli polisiye romanlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

3.2. Geleneksel Arap Polisiye Romanları

Bu tür romanlar, Batı polisiye romanlarında olduğu gibi polisiye roman türünün tüm unsurlarına riayet etmiştir. Yani suçlu, suç, kurban ve soruşturmacı gibi polisiye roman türünün tüm unsurlarına yer vermiş ve bu unsurları ustalıkla kurgulamıştır. Bu romanların başında *Men katele Leylâ el-Hâyik* adlı roman gelmektedir. Gassân el-Kenefânî tarafından yazılan bu eser, bu alanın önemli örneklerindedir. Kenefânî bu alanın öncülerinden biri olsa da esasen bu alanın duayen roman yazarı Mîlûdî Hamdûşî'dir. Polisiye roman türü alanında birçok eser yazan Hamdûşî, bu yeteneğini mesleğinden almıştır. Nitekim genel olarak hukuk özelde ise suçlar kanunu alanında uzman olan Hamdûşî; suç ve güvenlik konusunda birçok eser yazmıştır. Bu özelliği de onu polisiye roman türünde oldukça yetkin kılmıştır.¹⁷

Hamdûşî'nin yazdığı polisiye konulu romanları şunlardır: *Ümmü Târık, İğtiyâlu'l-fedîle* (2003), *Dumû'u min dem* (1999), *Dehâye'l-fecri* (2002), *Mehâlibu'l-mevt* (2003)

Mîlûdî Hamdûşî'nin dışında bu alana ciddi katkılarda bulunan bir diğeri Faslı yazar Abdulilah Hamdûşî'dir. *ez-Zubâbetü'l-beydâ* (2000), *er-Rihânu'l-ehîr* (2001) ve *el-Kadîsetü Cânicâh* (1999) gibi eserler, Söz konusu yazarın önemli polisiye romanlarıdır.

Gerek Mîlûdî Hamdûşî ve Abdulilah Hamdûşî gerekse de başka Faslı roman yazarların katkılarını bakıldığında Arap polisiye romanı alanında Arap coğrafyasının en velut ülkesi Fas olmuştur. Bunun temel nedeni ise diğeri Arap ülkelerine nispeten Fas'ın demokrasi ve ifade özgürlüğü gibi polisiye roman için elzem olan özelliklere sahip olmasıdır.¹⁸

Fas kadar olmasa da polisiye romanların geliştiği bir diğeri Arap ülkesi Cezayir'dir. Suç oranının yüksek olduğu bu ülkede, polisiye romanları için uygun bir ortam meydana geldiği gibi birçok edebiyatçı da bu alanda ürün vermeye yönelmiştir. Bunlardan biri de Yasemin Hadra'dır. Hadra'nın bu alanda yazmış olduğu *Harîfu'l-evhâm* (1999) adlı romanı İngilizceye çevrilen ilk Arap polisiye romanı olmuştur.¹⁹

Bu anlamda yazılan bir diğeri roman da *el-Vechu's-sâlis lil'-hubbi* adlı romandır. Nehâ Tabbâre Hamûd tarafından yazılan eser, önemli polisiye romanlardandır.

3.3. Bazı Unsurları İtibari ile Polisiye Romanlarına Benzeyenler

¹⁶ Mesud Mehcûb, *el-Mehki'l-bûlîsiyye fi rivâye 'ihtivâ'l-hâmid li Nebîl Fârûk* (Cezayir: Biskra Muhammed Hayder Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 46-47; Sâvurî, "Mufâratatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye", 70-71

¹⁷ Sâvurî, "Mufâratatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye", 71.

¹⁸ Sâvurî, "Mufâratatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye", 71.

¹⁹ Sâvurî, "Mufâratatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye", 71.

Bu tür romanlar, polisiye roman türünün suç, suçlu, soruşturmacı ve kurban gibi bütün unsurlarına riayet etmek yerine bazı noktalarda bu roman türüne benzemiştir. Bu durum da onları polisiye romanın alt türlerinden biri kılmaktadır.

Bu türden romanlardan biri *Yehdusu fi Mısır el-Ân* (1976) adlı eserdir. Mısırlı yazar Yusuf Ka'îd tarafından yazılan roman, polisiye romanların tüm unsurlarının yerine sadece bir cinayeti ve polis soruşturmasını konu edinmektedir. Diğeri Musa Old İbnü'nun yazmış olduğu *el-Hubbu'l-mustehîl* adlı romandır. Bu başlıkta değerlendirilebilecek bir diğere roman da Lübnanlı yazar Raşid ed-Da'îf'in yazmış olduğu *Learning English* (1998) ve *Tastafil miril siterîb* (2001) adlı iki eserdir. Bu iki romanın polisiye romanlarına benzerliği konularında bulunan sürükleyicilik özelliğidir.²⁰

3.4. Olay Örgüsü İtibari ile Polisiye Romanlarına Benzeyenler

Bu tür romanların genel özellikleri olay örgüsü itibari ile polisiye romanlarına benzemeleridir. Polisiye romanlarındaki olay örgüsü, soluk soluğa akıp giden bir konu anlatımı, bir sürükleyicilik söz konusudur. Bu minvalde yazılmış birçok roman söz konusudur. Bunlardan bazıları Necîb Mahfûz'un *el-Lıss ve'l-kilâb* (1961), Gâlib Helsâ'nın *es-Suâl* (1979), Abdulhay Mûden'nin *Hutbetü'l-vedâ'* (2003) ve İzzuddin Celâvecî'nin *er-Remâdu'l-lezî gasele'l-mâ* (2005) adlı romanlardır.²¹

4. Arap Polisiye Romanlarının Unsurları

Her roman türünde olduğu gibi polisiye roman türünde de kendine özgü bazı unsurları söz konusudur. Polisiye romanını oluşturan temel unsurlar özetle gizemli suç, suçlu, kurban, soruşturma ve soruşturan kişidirler. Özetlenen bu unsurlar, konunun daha iyi anlaşılması adına şu şekilde detaylandırılabilir:

4.1. Suç

Arapçada cerîme kelimesiyle ifade edilen suç unsuru, polisiye romanın adeta temel taşıdır. Zira ilgili roman türünde suç olmadan yukarıda bahsedilen diğere unsurlar anlamsız bir duruma düşmektedir. Ancak bahsedilen suç unsuru da romandan romana değişebilmektedir.²²

4.2. Suçlu

Mücrim olarak Arapçada ifade edilen suçlu, farklı şekilde ve gruplardan olabilmektedir. Kimliği fark etmeksizin suçlu, genel manada suçun işlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Polisiye romanlarında suçlu çoğunlukla kurnazlık ve sinsilikle anılmaktadır. Kimliğini saklamaya çalışan suçlu, güçlü bir otoriteye sahip olduğu bazı durumlarda kimliğini saklamaya ihtiyaç duymaya bilmektedir.²³

4.3. Kurban

Polisiye romanlarında kurban önemli bir unsurdur. Zira kurbanın olmadığı bir polisiye romanında suçtan bahsedilemez. Kurban sayısı artıkça romandaki sürükleyicilik de artmaktadır.

²⁰ Sâvurî, "Mufâarakatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyyeti'l-Arabiyye", 72.

²¹ Sâvurî, "Mufâarakatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyyeti'l-Arabiyye", 72.

²² Henân b. Kırât, "Ontolojiye Rivâyeti'l-bûlisiyye", *Kalme Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Dergisi* 21 (Aralık 2017), 440; Zeyneb Terâke, *eş-Şehsiyye fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye Nilûfer Esved: li Mişel Busî inmüzeç*, (Cezayir: Biskra Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 2021), 19.

²³ Kırât, "Ontolojiye Rivâyeti'l-bûlisiyye" 441; Terâke, *eş-Şehsiyye fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye Nilûfer Esved: li Mişel Busî inmüzeç*, 19.

Sürükleyiciliğin artmasıyla beraber okuyucunun ilgisi de artmaktadır.²⁴

4.4. Soruşturma

Arapçada tahkik diye isimlendirilen soruşturma eylemi, çoğunlukla yönetimin sorumlu birimleri tarafından yapılan inceleme şeklindedir. Söz konusu sorumlu birim de muamma bir hal almış ilgili suçu çözmek için yerinde inceleme ve görgü tanıklarından yararlanma gibi çeşitli yöntemlere başvurmaktadır.²⁵

4.5. Soruşturmacı

Muhakkik diye Arapçada isimlendirilen soruşturmacı, bazen polise bağlı bir birim olabilirken bazen de uzman sivil biri olabilmektedir. Bu tür bir kişi, olaydan hemen sonra hadisenin yaşandığı mekâna hızlı bir şekilde intikalde bulunarak gerekli bulguları tespit eder.²⁶

4.6. Arap Polisiye Romanlarının Teknik Analizi

Roman çözümleme sanatına göre, bir romanın teknik analizi ilgili romanın birçok açıdan tahlil edilmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu açılar özetle: Zaman, mekân, karakter, olay örgüsü, diyaloglar, dil ve üslup, anlatıcı, anlatıcının bakış açısı, bölümlendirme ve epigrafidir. Ancak makale boyutunu aşmamak adına belirtilen tüm açılardan değil de roman sanatının temel unsurları olarak görülen zaman, mekân ve karakter açısından ilgili romanların teknik analizi yapılacaktır.

4.7. Zaman

Zaman, anlatıma dayalı ilk ilkel çalışma örneklerinden günümüzdeki modern roman çalışmalarına kadar çok önemli bir yapı unsuru olarak görülmüştür. Çünkü romandaki her epizot, bir zaman dilimine bağlıdır. Bu sebeple kurgusal nitelikli eserlerde zaman diliminin güzel bir şekilde kurgulanması ehemmiyet arz etmektedir.²⁷ Zira romandaki zaman yapısının iyi tasarlanmadığı bir durumda ilgili roman dağınık bir hal alacağı için edebî değerden de yoksun olacaktır. Bu nedenle romanın edebî değerini yükseltmek, estetik niteliğini artırmak ve romanı daha anlaşılır kılmak için iyi bir zaman kurgusu önem ifade etmektedir.

Zaman yapısının roman eseri için ifade ettiği önem aşikâr olduğu halde bazı romanlar, diğer unsurları önceleyip zaman unsurunu pasifleştirmiştir. Ancak bazıları ise aksi bir yöntem izledikleri görülmüştür.

Arap polisiye romanları da tıpkı diğer romanlar gibi “zamanda ileriye gitme, zamanda geriye gitme, zamanı daraltma ve zamanı genişletme” gibi bütün zaman çeşitlerini kullanmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi Arap polisiye romanları, her ne kadar diğer roman türleri gibi tüm zaman çeşitlerini kullanıyorsa da ancak daha çok Arapçada “ez-zamanü'n-nefsî” diye isimlendirilen ‘hal zamanı’ ya da ‘zamanda genişleme’ şeklindeki zaman çeşidini kullanmaktadır. Bu durumun temel nedeni ise polisiye romanlarındaki aşırı stres yüklü roman olaylarıdır. Söz konusu stresli ortamda da

²⁴ Kırât, “Ontolojiye Rivâyeti'l-bûlisiyye” 441; Terâke, *eş-Şehsiyye fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye Nilûfer Esved: li Mişel Busî in müzec*, 19

²⁵ Kırât, “Ontolojiye Rivâyeti'l-bûlisiyye” 441; Terâke, *eş-Şehsiyye fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye Nilûfer Esved: li Mişel Busî in müzec*, 20

²⁶ Kırât, “Ontolojiye Rivâyeti'l-bûlisiyye” 442; Terâke, *eş-Şehsiyye fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye Nilûfer Esved: li Mişel Busî in müzec*, 20

²⁷ Elmas Nazım, *Romana Doğru* (Konya: Çizgi Yayınları, 2011), 58; Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman Sanatına Giriş*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 117.

zaman adeta uzamakta ve bir türlü geçmemektedir. Bu duruma Sudanlı yazar Üsâme Rekîa'nın yazdığı *el-Lehnu'l-mefkûd* adlı polisiye romanından şu örnek verilebilir:²⁸

“الصوت الذي شق سكون القرية الصباحي كان الأمر يبدو لنا مهيبا جميعا فعربة الحكومة تعني الشرطة تلك التي لا نعرف عنها أكثر من كونها يد الحكومة التي تقبض المجرمين.... قلت وأنا أحدث أُمي وأضع يدي على كتف أختي الصغرى مدينة وهم يتحدثون في قلق”

Köyün sabah sessizliğini bozan o ses hepimizi çok korkutmuştu. Gelen o resmi aracın suçluları yakalamak için olduğunu biliyorduk; ancak bundan başka da bir bilgimiz yoktu. Onlar, endişeli bir şekilde konuşuyor ve ben elimi küçük kız kardeşim Medîne'nin omuzuna koymuşken annem ile o sırada konuşuyordum.

Arap polisiye romanlarında yoğun bir şekilde kullanılan bir diğer zaman çeşidi ise *istirca* diye isimlendirilen “zamanda geriye gitme” çeşididir. Bu zaman çeşidinin kullanılmasının temel sebebi ise roman karakterinin kendini haklı çıkarma ve iddiasını ispatlamadır. Bu duruma Cezayirli yazar Muhammed Cafer'in yazdığı *Hezeyân nevâkîs'l-kıyâme* adlı polisiye romanından şu örnek verilebilir:²⁹

“مظاهر الاحتجاج لم تكن ليعينه يوما ولا يذكر أنه خرج في مظاهرة إلا مرتين وكان خلالهما طفلا المرة الأولى أيام اجتياح القوات الأمريكية للعراق بعد احتلالها للكويت في الحرب الأولى حينها دخل عليهم صباحا مدير المدرسة التعليمية التي كانوا يدرسون بها ليخبرهم أن جميع التلاميذ والمعلمين معنيون بالخروج على تمام الساعة العاشرة في مسيرة للتنديد بالغزو الأمريكي للعراق”

Yapılan gösteriler, onu ilgilendirmiyor. Hayatında iki seferden başka bir gösteriye katıldığını hatırlamıyor. Zaten o sırada da çocuktuktu. İlki: Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından Amerikan güçlerinin Irak'a girmeleri sırasındaydı. O sırada eğitim gördükleri okulun müdürü sabahleyin yanlarına gelmiş ve bütün öğrenci ve öğretmenlerin saat onda Amerikan'ın Irak'a yapılan harekâtını kınamaları için dışarı çıkmaları gerektiğini söylemişti.

4.8. Mekân

Roman epizotlarına sahne olan mekân, roman sanatında önemli bir unsurdur.³⁰ Nitekim roman olayları, karakterin vasıtasıyla belli zamanlarda mutlaka bir mekânda gerçekleşmiştir. “Coğrafya kaderdir.” söyleminden hareketle mekânın karakteri sosyal, fiziki ve psikoloji olmak üzere birçok açıdan etkilediği muhakkaktır.³¹

Karakterin zihin dünyasını şekillendirmede de katkısı olduğu düşünülen mekân;³² kapalı ve açık olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Öte yandan yazarın mekân tercihinde de romanın konusu, çok önem ifade etmektedir. Örneğin tarihi romanlarda saray, kale ve benzeri yapılar kullanılırken başka konulu romanlarda ise daha farklı mekanlar kullanılmaktadır.

Batı polisiye romanları gibi Arap polisiye romanları da roman olaylarına mekân olarak kırsaldan çok şehir merkezlerini seçmişlerdir. Bu durumun temel nedeni ise suç olaylarının kırsaldan çok şehir merkezlerinde meydana gelmesidir. Şehir merkezlerindeki nüfus yoğunluğu, farklı ırk ve

²⁸ Üsâme Rekîa, *el-Lehnu'l-mefkûd* (Ürdün: Dâru Fedâât, 2015), 38.

²⁹ Muhammed Cafer, *Hezeyân nevâkîs'l-kıyâme* (Cezayir: Menşûrâtü'l-İhtilâf, 2014), 114.

³⁰ Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman Sanatına Giriş*, 128.

³¹ Ethem Demir, *Modern Arap Roman Işığında Arap Baharı* (Bursa: Emin Yayınları, 2021), 64.

³² Mehmet Bakır Şengül, “Romanda Mekân Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11 (Bahar 2010), 531.

dinden bir çeşitliliğin olması ve değişik sosyal statüde insanların yaşaması gibi hususlar şehirleri, kırsal kesimden farklı kılmaktadır.³³ Bu farklılık ise, suça meyilli birçok kişiye aradığı imkânı vermektedir.

Arap polisiye romanlarındaki olaylara mekân olarak şehri seçen roman eserlerinden biri de *el-Hütü'l-a'mâ* adlı romandır. Değindiği roman olaylarına mekân olarak Fas'ın en büyük şehri olan ed-Dâru'l-Beydâ'yı (Kazablanka) seçen söz konusu roman, ilgili şehir hakkında pek çok bilgi de vermiştir. Yazarın ilgili romanda şehir ile ilgili verdiği bilgiler, genellikle polisiye roman sanatına hizmet edecek, roman olaylarının anlaşılmasına katkı sağlayacak ve romandaki sürükleyiciliği artıracak şekilde olmuştur.³⁴

Şehir ile ilgili verilen bilgiler, bazen yüzeysel olabilirken bazen de çok detaylı olmuştur. Öten yandan bu bilgiler bazen şehrin fiziki yapısı ile ilgili olurken bazen de iklimsel özelliklerine ilişkin olmuştur. Şehrin iklimiyle ilgili verilen bilgiye *el-Kadîse Cânicâh* adlı romandaki şu bilgiler örnek olarak verilebilir:³⁵

“لم يسبق لمدينة الدار البيضاء أن عرفت لفصل شتاء ممطرا، مثل فصل هذه السنة. طيلة شهر نوفمبر والسماء ملبدة بغيوم كثيفة دقنا، والرياح تمب من الشمال محملة بالمزيد. لقد توقفت حركة الملاحة والكثير من بواخر البضائع ظلت راسية بالميناء بسبب هيجان البحر، فخلال هذا الشهر فاق معدل الأمطار نسبة ما ينزل طيلة سنة عادية. وقد أثرت هذه الحالة على بنايات المدينة القديمة، فانهارت الكثير من المنازل وشرد سكانها وتحولت أحياء أخرى إلى برك استعمل فيها قوارب لإنقاذ ما يمكن إنقاذه، وعم الاستياء كل سكان الأحياء المهشمة، أما الأحياء الحديثة فلم تصب بأي أذى بفعل البنيتها التحتية”

ed-Dâru'l-Beydâ şehri, daha önce bu yılki gibi yağışlı bir kışa şahit olmamıştır. Kasım ayı boyunca gök yüzünde yoğun bulutlar eksik olmamıştır. Kuzeyden esen rüzgarlar, bulutları daha da artırmıştır. Deniz trafiğinin de durduğu bu günlerde birçok yük gemisi dalgalı deniz sebebiyle limanda demirlemiştir. Bu ayda yağın yağış miktarı normal bir yıl içerisinde yağın yağış miktarından daha fazladır. Bu durum, şehrin eski yapılarını oldukça olumsuz etkiledi. Nitekim birçok ev yıkıldı ve insanlar evsiz kaldı. Diğer mahaleler ise adeta bir gölete döndü. Kurtarılabilenler, botlarla kurtarıldı. Felaket, eski mahallelerin tümünü etkiledi, ancak yeni mahalleler ise güçlü alt yapısı sebebiyle herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadı.

4.9. Karakter

İyi veya kötü, canlı veya cansız, tüm varlıklardan seçilebilen karakter, romandaki problem veya çözümlerde etkin bir rol alan, roman olaylarını canlandıran şahıstır.³⁶

Olay örgüsü, Mekân ve zamanın dışında romanın yapısal diğer önemli bir unsuru durumunda olan karakter, rol aldığı romanı anlamlı kılan önemli bir öğedir. Çünkü diğer yapısal unsurlar kendisiyle anlamlı hale gelmektedir. Bu anlamda bakıldığında zaman, mekân ve olay örgüsü gibi romanın diğer yapı unsurları onunla güç kazanmakta, zaman onunla anlamlı olunmakta, mekân onunla imar

³³ Şemâli, “er-Rivâyetü'l-bûlisiyye medhel ile'n-nezariyyeti ve't-tarih”, 284.

³⁴ Abdurrahman el-Gânimî, “el-Hütü'l-a'mâ ve siyeğu'l-hakiyyi ve mukevvinâtihi fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye”, *Mecelletü Fusûl* 76 (Ağustos 2009), 190.

³⁵ el-Gânimî, “el-Hütü'l-a'mâ ve siyeğu'l-hakiyyi ve mukevvinâtihi fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye”, 190.

³⁶ Latîf Zeytûnî, *Mu'cem Mustalahât Nakdi'r-Rivâye*, (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2002),113-114.

edilmekte ve olay örgüsü onunla güçlenmektedir.³⁷ Bu sebeple genellikle enteresan niteliklere sahip şahıslardan seçilen karakterlerin davranışlarının ilgi çekici şekilde yorumlanması okuru zinde tutma açısından önem arz etmektedir.³⁸

Arap polisiye romanlarında yukarıda belirtilen niteliklere sahip karakterlerin seçildiği görülmektedir. Öte yandan Arap polisiye romanlarındaki Suçlu (mücrim) karakterler, çoğunlukla suç meyilli bir kişiliğe sahiptir. Ancak bununla beraber bazıları da bir şekilde suça itildikleri ve daha sonra yaptıkları ile adeta batağa saplandıkları görülmüştür. İntikamcı bir kişiliğe de sahip olan bu karakterlerden bazıları, uzun yıllar hapiste kalmalarına rağmen bu intikam duygularından vazgeçemedikleri görülmüştür. Bu duruma Mısırlı ünlü roman yazarı Necîb Mahfuz'un yazdığı *el-Liss ve'l-kilâb* adlı polisiye romanının baş kahramanı Said Mehrân örnek olarak gösterilebilir. Şöyle ki: Meşhur bir hırsız olan Mehrân, yaptığı bir hırsızlık sonucunda tutuklanır. Hapisteyken hanımı Nebeviyye, en yakın arkadaşı 'Alîş ile evlenmek üzere kendisinden boşanır. Daha sonra ikisi evlenip Mehrân'ın malına da çökerler. Eşi ve yakın arkadaşının ihanetine uğrayan Mehrân, dört yıl hapiste kalıp çıktıktan sonra eski eşi ve 'Alîş'i öldürmeye karar verir. İlk girişiminde yanlışlıkla 'Alîş'in kiracısı Şa'bân Hüseyin'i öldüren Mehrân, bu sefer de kriminal geçmişi sebebiyle kendisine sırt çeviren eski arkadaşı Ra'ûf 'Ulvân'ı öldürmeye karar verir. Önceki seferde olduğu gibi bu sefer de yanlış birini vurun Mehrân, artık polis tarafından her yerde aranmaktadır. En nihayetinde polis ile çatışmaya giren Mehrân, polis tarafından öldürülür.³⁹

Yukarıda ilgili romanın baş kahramanı Said Mehrân hakkında verilen bilgilerden de görülüyor ki polisiye romanların mücrim baş kahramanları "Su testisi su yolunda kırılır." deyişine mutabık olarak çoğunlukla olumsuz bir son ile karşılaşmaktalar.

Arap polisiye romanlarında suçlu karakterlerin yanında kurban ve soruşturmacı karakterler de vardır. İlgili roman türünün önemli karakterlerinden biri olan kurban karakteri, çoğunlukla ya bir kadın ya da bir çocuğun cansız bedeni olur. Öte yandan kurban sürekli masum ve zayıf biri olarak seçilir. Ki bu şekildeki bir kurban, okuyucunun dikkatini daha çok çeker ve kendisi gerçek bir kurban olarak görülür.⁴⁰

Polisiye romanların önemli karakterlerinden biri olan soruşturmacı ise, cinayetin düğümlerini çözme ve delillere ulaşma noktasındaki yeteneği ile roman olaylarını yönlendirmede son derece etkilidir.

Sonuç

Batı edebiyatından Arap edebiyatına yapılan tercümelemlerle başlayan Arap romanı, zamanla kendi ayakları üzerinde durmaya başladığı görülmüştür. Arap romanı, Muhammed Huseyn Heykel'in Arap edebiyatında yazdığı ilk roman olan *Zeyneb* ile doğuş sürecini başarıyla tamamlamış, akabinde

³⁷ Sad 'Avde Hasan 'Udvâni, *eş-Şahsiyye fi a'mâli Ahmed Refik 'Avad er-rivâiyye: Dirârese fi Dev'i'l-Menâhici'n-Nakdiyye*, (Gazze: Gazze İslâm Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 7; Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 10. Baskı, (Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2009),169-174.

³⁸ Demir, *Modern Arap Roman Işığında Arap Baharı*, 68.

³⁹ Detay için bk. Necîb Mahfûz, *el-Liss ve'l-kilâb* (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2015); Adnan Arslan, "Necip Mahfuz'un 'El-Lissu ve'l-Kilâb' Adlı Romanında Tasavvufi İzlekler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (Haziran 2019).

⁴⁰ Sihâm, *Bünyetü't-teşkîli ve'd-dilâleti fi'r-rivâyeti'l-bûlîsiyyeti'l-Arabiyye*, 65-66.

gelen birçok Arap roman yazarıyla önemli mesafeler katetmiştir. Katedilen söz konusu mesafelerin bir tezahürü olarak Arap romanının zenginleşerek bünyesine yeni roman türlerini almasıdır.

Arap romanının bünyesine kattığı ilgili roman türlerinden biri de polisiye roman türü olmuştur. Bu roman türü de tıpkı genel roman sanatı gibi ilk olarak Batı edebiyatından Arap edebiyatına yapılan tercümelemlerle ortaya çıkmıştır. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yetişen Fas ve Cezayirli romancılarla polisiye romanının çok önemli bir aşama kaydettiği görülmüştür. Bu şekilde zenginleşerek gelişen polisiye romanları dört farklı kategoride değerlendirilmiştir. Söz konusu kategoriler ise casusluk konulu polisiye romanları, geleneksel polisiye romanları, bazı unsurları itibari ile polisiye romanlarına benzeyenler ve olay örgüsü itibari ile polisiye romanlarına benzeyenler şeklindedir.

İşaret edilen önemli ilerlemeye rağmen Arap polisiye romanı, Batı polisiye romanına kıyasla kısmen zayıf kalmıştır. Bu durum üzerine kafa yoran Arap edebiyatçılar, bu durumun şu birkaç nedenden kaynaklandığı sonucuna varmışlardır. Birincisi: Arap toplumunda polisiye roman türü için çok önemli olan demokratik bir ortamın olmaması, ikincisi: Polisiye roman türünün yazımı hakkında Arap edebiyatçılarda yeterli bir birikimin olmaması, üçüncüsü ise Arap edebiyatçıların polisiye roman türünün önemine yeterli oranda vakıf olmamasıdır.

Kaynakça

- 'Avde Hasan, Sad. 'Udvâni, eş-Şahsiyye fi a'mâli Ahmed Refik 'Avad er-rivâiyye: Dirârese fi Dev'î'l-Menâhici'n-Nakdiyye. Gazze: Gazze İslâm Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman Sanatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Arslan, Adnan. "Necip Mahfuz'un 'El-Lissu ve'l-Kilâb' Adlı Romanında Tasavvufi İzlekler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (Haziran 2019), 5-24.
- Cafer, Muhammed. *Hezeyân nevâkis'l-kıyâme*. Cezayir: Menşûrâtü'l-İhtilâf, 2014.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. 10. Baskı. Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2009.
- Demir, Ethem. *Modern Arap Roman Işığında Arap Baharı*. Bursa: Emin Yayınları, 2021.
- Duhû, Hüseyin. "el-Edebu'l-muvâzî fi'l-edebi'l-Arabî: İşkâliyyetü'l-mefhûmi ve'n-nazariyye dirâse fi'l-kitâbeti'l-bûlisiyyeti'l-Arabiyye" *Mecelletü Mekâlid* 9 (Eylül 2015), 46-60.
- Gânimî, Abdurrahman. "el-Hûtü'l-'amâ ve siyeğu'l-hakiyyi ve mukevvinâtihi fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye", *Mecelletü Fusûl* 76 (Ağustos 2009), 187-205
- Halîç, "Rivâyetü't-tekallubâtü'l-ictimaiyye" Erişim: 4, Haziran 2024. <https://www.alkhaleej.ae/-/ملحق/رواية-التقلبات-الاجتماعية>
- İbn Kırât, Henân. "Ontolojiye Rivâyeti'l-bûlisiyye", *Kalme Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Dergisi* 21 (Aralık 2017), 427-447.
- Kâsım, Mahmûd. *er-Rivâyetü'l-bûlisiyye: el-İbdâ'u'l-edebiyye ve'l-cerîme*. b.y.: Müessesetü Vukâleti's-Sehâfeti'l-Arabiyye, 2020.
- Kuraybî, Necvâ - Merâcî, Cuheyde. *el-Bunyetü's-serdiyye fi rivâyeti'l-pûlisiyyeti'l-Cezairiyye Sekarât necme Li Emel Bûşârîb*. Cezayir: Muhammed Sıddık b. Yahya Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Mahfûz, Necîb. *el-Liss ve'l-kilâb*. Kahire: Dârü's-Şurûk, 2015.
- Mehcûb, Mesud. *el-Mehki'l-bûlisiyye fi rivâye ihtivâ'l-hâmid li Nebîl Fârûk*. Cezayir: Biskra Muhammed Hayder Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Munin, Ali. "*Şa'riyyetü hitâbi'r-rivâiyyeti'l-bûlisiyyeti'l-Meğâribiyye – Dirâsa sosyonakdiyye- Li Nemâzice rivâiyye muhtara*". Cezayir: Cezayir Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2018.
- Nazım, Elmas. *Romana Doğru*. Konya: Çizgi Yayınları, 2011.
- Nîl, 'Âdil. *er-Rivâyetü'l-muhaberâtiyye fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-hadîs*. Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2017.
- Rekiâ, Üsâme. *el-Lehnu'l-mefkûd*. Ürdün: Dârü Fedâât, 2015.
- Sahâb, Fiktûr. "er-Rivâyetü'l-Bûlisiyye" *Mecelletü'l-Kâfile* 59/5 (Ekim 2010), 87-102.
- Sâvurî, Bûşuayb. "Mufâratatü'l-intâc ve't-telakkî fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyyeti'l-Arabiyye" *Mecelletü'l-fusûl* 76 (Haziran 2009), 69-71.
- Sihâm, Dersâvî. *Bünyetü't-teşkîli ve'd-dilâleti fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyyeti'l-arabiyyeti*. Cezayir: Batna Üniversitesi, Arap Dil ve Edebiyatı Fakültesi, Doktora Tezi, 2019.
- Şemâli, Bûşra. "er-Rivâyetü'l-bûlisiyye medhel ile'n-nezariyyeti ve't-tarîh" *Cezayir Kalma Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2017), 275-302.
- Şengül, Mehmet Bakır. "Romanda Mekân Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11 (Bahar 2010), 528-538.
- Terâke, Zeyneb. *eş-Şahsiyye fi'r-rivâyeti'l-bûlisiyye Nilûfer Esved: li Mişel Busî in müzec*. Cezayir: Biskra Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Zeytûnî, Latîf. *Mu'cem Mustalahât Nakdi'r-Rivâye*. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2002.